

ca fiind un cimitir al unei „elite”, asemănător celor din mediile Pre-Lausitz, din centrul Europei, sau celor, mai spre răsărit, de la Maevskij, Pokrovsk, Sejma, Turbino sau Sintašta. După rezumatele în rusă și engleză (fiecare de câte o pagină) urmează descrierea amănunțită a descoperirilor (*Katalog* p. 33–44). Sunt descrise fiecare tumul, înmormântare și inventarele lor, cu trimiteri la ilustrația aproape completă. Lucrarea se încheie cu două contribuții foarte importante, una a Tatiane Goško, *Tehnologija izgotovlennija bronzovyh izdelij iz Gordievki* (p. 49–76, tabelul și fig 1–9), care studiază metalografic piesele de port, armele și uneltele din metal descoperite, și cea a Liumilei V. Litvinova, *Paleo-antropologičeskie materialy iz Gordievskogo mogil'nika* (p. 77–87), în care se face analiza antropologică a materialului osteologic cu determinări pe grupe de sex și vârstă.

Lucrarea celor doi autori este binevenită în primul rând prin introducerea în circuitul științific a unei noi și importante descoperiri, publicată într-o limbă de largă circulație. Meritele lucrării sporesc prin catalogul amănunțit al cimitirului și analiza, deși succintă, a materialului de altfel bine ilustrat.

Trebuie însă să atrag atenția asupra cronologiei interne a necropolei, așa cum au propus-o cei doi autori. Deși au dispus de 5 date ^{14}C , calibrate, au preferat datele „convenționale”, deși se știe de multă vreme că acestea sunt total lipsite de sens¹. Au evitat astfel o discuție mai amplă asupra datărilor înalte, obținute recent², pentru grupe ceramice, cum sunt Noua sau Sabatinovka, sau contemporane acestora, preferând o schemă

rigidă și discutabilă. Este de asemenea regretabil că cele două ultime contribuții, deosebit de importante, nu au fost traduse în germană. De altfel cred că pentru o cronologie internă mai precisă ar fi fost foarte util un studiu statistico-combinatoriu, prin înseriarea momintelor pe grupe de sex și vârstă, precum și încercarea de a schița, tot pe această cale, o altă stratigrafie orizontală a cimitirului, lipsită de prezumția evoluției lineare. Atribuirea culturală unui „grup nou al Hügellgräberkultur” este cel puțin pripită. În ceea ce privește ilustrația atrag atenția că pentru harta cu localizarea necropolei, ca și pentru planul cimitirului (ambele la pl. 1) se folosește aceeași scară !!

Ion Motzoi-Chicideanu

¹ M. Aitken, *Science-based dating in archaeology*, Londra–NewYork, 1990, p. 92–93; S. Bowman, *Radiocarbon Dating*, Londra, 1990, p. 43–49; A. László, *Datarea prin radiocarbon în arheologie*, București, 1997, p. 128–230.

² De pildă pentru nivelul II.b, din cenușarul 2, faza Noua II, de la Mahala, GrN-5135 3100±55 BP, calibrat ls 1440–1310 BC, 2s 1520–1260 BC (Cf. László, CCDJ 10 1993, p. 23–41), sau pentru așezarea Srubnaja de la Uovo Ozero, loc. 4, BLN- ? 3339±60 BP, calibrat ls 1690–1520 BC, 2s 1630–1410 BC și loc. 10, BLN- ? 3170±60 BP, calibrat ls 1520–1410 BC, 2s 1610–1310 BC (Cf. S. S. Berezsanskaia, *Uovo Ozero. Poselenie srubnoj kul'tury iz Severskom Donce*, Kiev, 1990, p. 103, unde sunt date, și preferate, însă tot date „bc”)! Calibrările le-am făcut cu programul OxCal v2.17.

MARTIN BARTELHEIM, *Studien zur böhmischen Aunjetitzer Kultur – Chronologische und chorologische Untersuchungen*, UPA 46, Bonn, 1998, Partea I (text): 328 p., 11 fig., 17 grafice, 23 diagrame; Partea a II-a (ilustrație): 48 planșe, 177 hărți, 6 tabele.

În volumul 46 al prestigioasei serii *Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie* este publicată disertația de doctorat a lui Martin Bartelheim, susținută la Seminarul de Pre- și Protoistorie al Universității

Libere din Berlin, sub conducerea prof. dr. Bernhard Hänsel. Obiectul lucrării îl constituie cultura Aunjetitz, unul dintre cele mai importante și mai îndelung cercetate fenomene arheologice ale epocii bronzului din Europa

Centrală. Autorul s-a oprit doar asupra descoperirilor Aunjetitz din Boemia, o tratare amănunțită pe întreaga arie a culturii fiind practic imposibil de publicat, măcar din considerente de spațiu. De altfel aria aleasă de M. Bartelheim reprezintă, din multe puncte de vedere, chiar miezul culturii Aunjetitz, documentarea bibliografică și de teren în Cehoslovacia, în cadrul unei burse DAAD în 1987/1988, permițându-i autorului cunoașterea directă și în detaliu a celei mai mari părți a imensului materialului arheologic.

În prima parte, ce cuprinde textul propriu zis al lucrării, după un cuvânt înainte și o introducere, este înfățișat, succint, istoricul și stadiul cercetării (p. 9–12). Întregul material arheologic este apoi minuțios studiat tipologic, pe categorii – ceramică, arme, instrumente, piese de port – și după materialul din care a fost confecționat – metal, piatră, os/corn, chihlimbar, faianță etc. (p. 13–89). Rigurozitatea tipologiei îi permite apoi autorului să încerce, prin procedee statistice – analiză de corespondență și inseriere –, stabilirea cronologiei interne a fenomenului Aunjetitz din Boemia (p. 90–156), fără a lăsa de-o parte relațiile cu zonele imediat învecinate (Silezia, Moravia, Bavaria, Austria). Un loc aparte este acordat cimitirului de la Polepy, extrem de amănunțit analizat prin studiu planimetric și inseriere. Studiul chorologic (p. 157–171), la fel de riguros întocmit și susținut de 177 de hărți, ia în considerare atât materialul arheologic caracteristic, pe tipuri, cât și modele funerare sau vestimentare, reușind să stabilească, foarte convingător, diferențele regionale. Concluziile lucrării (p. 181–183), sunt urmate de un rezumat în limba cehă, și o bibliografie (p. 187–221), trimiterile fiind făcute în text. Urmează apoi catalogul descoperirilor (p. 222–285) care cuprinde 902 localități, pentru multe dintre acestea fiind consemnate uneori mai multe descoperiri. Pentru fiecare descoperire se dă locul, districtul administrativ, condițiile de descoperire și caracterul acesteia, trimiterea la prima publicare, caracterul succint al catalogului

fiind impus, de numărul mare de descoperiri. Prima parte se încheie cu liste care, fie susțin diagramele și graficele din text, fie cuprind materiale pe categorii, în corespondență cu hărțile de răspândire.

Partea a doua cuprinde exclusiv ilustrația. Materialul arheologic este prezentat pe complexe, se adaugă apoi câteva planuri și planșele tipologice. Partea principală o constituie numeroasele hărți, foarte bine realizate, cu principalele cote de nivel, ilustrând răspândirea diferitelor categorii de material după condițiile de descoperire. Tabelele combinatorii cu care se încheie lucrarea, sunt desigur foarte utile pentru înțelegerea cronologiei interne a culturii. Dar tocmai de aceea, având în vedere dimensiunile lor, ar fi fost necesară tipărirea lor sub formă de pliante, căci modul în care sunt prezentate, le face, din păcate, aproape ilizibile.

Lucrarea lui Martin Bartelheim este exemplară, fiind de pe acum una de referință pentru întreg bronzul central-european. Materialul arheologic pe baza căruia a fost scrisă cartea este impresionant și efortul de a aduce la zi, la condițiile de studiu modern, este mai mult decât lăudabil. Dar poate că ceea ce impresionează în primul rând este rigoarea metodologică a autorului. Mă refer atât la amănunțita și bine încheagată tipologie, cât și la procedeele de inseriere și studiu planimetric, deosebit de utile.

Fără îndoială autorul este primul ce trebuie felicitat, dar o bună parte din meritele lucrării se datorește și coordonatorului, așa cum condițiile grafice, excelente, ale publicației sunt o dovadă a grijii editorilor seriei UPA.

Pentru specialiștii epocii bronzului din România, cartea lui Martin Bartelheim este mai mult decât utilă, nu numai pentru legăturile existente la aceea vreme cu spațiul central european, dar și prin exemplul metodologic.

Ion Motzoi-Chicideanu